

DANSK KRONIK

Udbygning af kriminalstatistikken.

I sidste nummer af tidsskriftet omtalte jeg de oplysninger vedrørende kriminalitetsudviklingen i 1967, der fremgår af den officielle kriminalstatistik, der udkom i marts 1970.

I samme kriminalstatistikpublikation findes en oversigt for årene 1963—67, og denne oversigt kommenteres i et tekstafsnit.

Denne udbygning af kriminalstatistikken er resultat af arbejdet i et rådgivende kriminalstatistikudvalg, som Danmarks Statistik nedsatte i 1967. I udvalget sidder repræsentanter for Danmarks Statistik, Justitsministeriet, Rigsadvokaten, Rigspolitiet, Direktoratet for Fængselsvæsenet, Direktoratet for Børne- og Ungdomsforsorgen og universiteternes kriminalvidenskabelige institutter.

I et særligt afsnit redegøres for de lovændringer, der er sket inden for perioden, og som har påvirket de statistiske oplysninger.

Yderligere gives der — som en udmærket service — oplysning om, hvilke yderligere statistiske publikationer på kriminalitetsområdet der udgives af forskellige myndigheder.

Alt i alt må det siges, at den officielle kriminalstatistik allerede gennem de nu gennemførte ændringer — og yderligere stilles i udsigt — er blevet en betydelig bedre oplysningskilde.

I det følgende skal der knyttes bemærkninger til nogle enkelte af de oplysninger, der gives i oversigten for årene 1963—67.

1. I tekstafsnittet vedrørende anmeldelsesstatistikken kommenteres stigningen i anmeldte overtrædelser af straffeloven fra 143.000 i 1963 til 171.000 i 1967. Stigningen falder så godt som udelukkende på ejendomsforbrydelser; medens der i 1963 anmeldtes 287 ejendomsforbrydelser pr. 10.000 indbyggere, var det tilsvarende tal i 1967: 337. Af voldsforbrydelser anmeldtes i hele perioden årligt ca. 6 pr. 10.000 indbyggere, dog i 1967 ca. 7, og der er således muligvis en stigende tendens i anmeldelser for vold. Antallet af anmeldte sædelighedsforbrydelser var i perioden omkring 9 pr. 10.000 indbyggere, men i 1967 faldt dette tal til 7. Dette fald er dog i et vist omfang en simpel konsekvens af den afkriminalisering, der pr. 1. juli 1967 skete af homoseksuel prostitution og med hensyn til den skrevne pornografi.

Det er på baggrund af disse oplysninger oplagt, at de virkelig væsentlige kriminalpolitiske problemer ligger inden for berigelsesområdet.

I statistikken tekstafsnit nævnes i forbindelse med oplysningen om, at brugstyveri af motorkøretøjer er steget fra 11.600 i 1963 til 15.100 i 1967 (30 %), at antallet af indregistrerede personbiler i samme periode steg fra 532.000 til 874.300 (64 %). — Oplysningen kan naturligvis læses på den måde, at der findes flere parkerede biler, og at muligheden for at begå brugstyveri af biler således er blevet større; man kan også hæfte sig ved, at motorkørsel er blevet mere almindelig,

og at de, der ikke har mulighed for på legal måde at få deres kørelyst styret, derfor må opleve deres situation som mere utilfredsstillende. Men der er også den mulighed, at man anvender oplysningen til at anskue situationen fra de lovlydiges — de potentielle ofres — side; man kan set fra denne synsvinkel udlægge oplysningen på den måde, at risikoen for at få sin bil stjålet er blevet væsentlig mindre gennem de seneste år.

Hvis man anser dette for en væsentlig oplysning — og mon ikke de fleste vil gøre det? — er det rimeligt at spørge, om man ikke kunne få tilsvarende oplysninger frem med hensyn til andre former for berigelsesforbrydelser. Hvad betyder tyveri i forhold til værdien af de goder, der er tilstede i samfundet? Er med andre ord den ulempe, som berigelseskriminalitet repræsenterer for samfundet, blevet større eller mindre gennem de senere år? Mere specielt kan man spørge, hvorledes det er gået med risikoen for indbrud i en lejlighed f. eks. i det indre København, og tilsvarende med hensyn til en tobaksforretning. Det hører også med til billedet, hvad udbyttet har været — sat i forhold f. eks. til de bestjålnes månedsindtægt — og ikke mindst i hvilket omfang de bestjålne har fået dækning igennem forsikring. Har en stigende kriminalitet sat sig spor i øgede forsikringspræmier, og har dette forhold igen bevirket, at en del potentielle ofre har opgivet forsikringen?

Hidtil har man i kriminalstatistikken stort set kun sammenlignet antallet af lovovertrædelser med befolkningsudviklingen. Netop med hensyn til berigelsesforbrydelser måtte det være af stor kriminalpolitisk interesse også at få økonomiske faktorer ind i sammenligningen. På forhånd skulle man mene, at dette forholdsvis let kunne lade sig gøre gennem et samarbejde med forsikringsselskaberne, for hvem risikoberegningen jo i forvejen er afgørende.

2. I redegørelsen for, hvorledes udviklingen med hensyn til anvendte sanktioner indenfor perioden 1963—67 har været, findes en interessant opstilling over, i hvilket omfang udviklingen er præget af det forhold, at der i den pågældende periode er blevet forholdsvis færre unge under 18 år. Det viser sig, at dersom aldersfordelingen i årene 1964—1967 havde været den samme som i 1963, ville antallet af sanktioner pr. 100.000 mænd i alderen 15 år og derover — beregnet på grundlag af den i de enkelte år konstaterede sanktionshyppighed i de enkelte aldersklasser — i hvert af årene 1963—67 have været:

	Beregnet sanktionshyppighed	Faktisk sanktionshyppighed
1963	716	716
1964	701	701
1965	674	675
1966	682	679
1967	682	680

Ændringen i aldersfordelingen har således ikke spillet nogen væsentlig rolle for det samlede antal sanktioner i denne periode.

Derimod anføres det i forbindelse med oplysning om, at der i løbet af den omhandlede periode er sket en forskydning i retning af forholdsvis færre tiltalefrafald (fra 32 % til 27 % af sagerne) og forholdsvis flere frihedsstraffe (fra 50 % til 57 %), at disse ændringer må ses i forbindelse med den ændrede aldersfordeling. Det ville have været ønskeligt at få dette forhold nærmere belyst. I den tabel, der giver oplysning om gerningsmandens alder og sanktionens art, er aldersgruppen 15—20 år anført under ét, og der er derfor ikke givet læseren mulighed for selv at vurdere oplysningen nærmere.

Spørgsmålet er af interesse ikke mindst på baggrund af oplysningen om, at der i perioden 1963—67 er sket en udvikling i retning af flere ubetingede frihedsstraffe (fra 31 % til 36 % af sagerne). I forbindelse hermed oplyses det, at de ubetingede frihedsstraffes relativt større betydning for en del er forårsaget af ændringen i gerningsmændenes fordeling efter alder, men at der også er tale om en reel skærpelse af de idømte sanktioner.

For mændenes vedkommende blev der i 1963 givet ubetinget fængsel i 31 % af afgørelserne overfor 21—24-årige, medens der blev givet ubetinget fængsel til 35 % af de 21—24-årige i 1967. For 25—29-årige var de tilsvarende procenter henholdsvis 39 og 42 og for 30—39-årige 38 og 40.

Man sidder herefter tilbage med et ubesvaret spørgsmål om, hvorvidt der er tale om en udvikling i retning af, at i øvrigt ensartet kriminalitet bedømmes noget strengere, eller om det er den enkelte lovovertræders kriminalitet, der gennemsnitligt er blevet grovere gennem perioden. Man kommer ikke besvarelsen nærmere ved at se på længden af de idømte, ubetingede fængselsstraffe. Medens det samlede antal er gået op, er der ikke sket nogen mærkbar forskydning mellem korte og lange straffe. F. eks. lå andelen af fængselsstraffe på over 1 år såvel i 1963 som i 1967 på 12 % af det samlede antal ubetingede fængselsstraffe.

Selv med den videre udvikling af kriminalstatistikken, der kan forventes, er det næppe tænkeligt, at man vil kunne få belyst det nævnte, meget centrale spørgsmål. Her må man nok foretage en større kriminologisk undersøgelse, hvor man analyserer et antal enkeltsager. Skulle man imidlertid udtale sig på grundlag af de foreliggende oplysninger måtte man hæfte sig ved en tabel, der viser antallet af tiltaler pr. 100 opklarede anmeldelser. Medens antallet i 1963 var 21, var det i 1967: 23. Dette tyder på, at der ikke gennemsnitligt har været tale om nogen stigning i *antallet* af forhold, som den enkelte tiltalte er dømt for. Når reaktionen alligevel er blevet hårdere, behøver det imidlertid ikke at være udtryk for en strengere praksis. Det kan jo tænkes, at de enkelte forhold er blevet grovere.

3. Kriminalstatistikken fra 1967 er udbygget med en værdifuld over-

sigt over overtrædelser af særlovgivningen. Af ganske særlig interesse er det, at man her får en oversigt over de frihedsstraffe, der idømmes for overtrædelse af færdselsloven. Det viser sig, at tallet i 1967 var 5.970, der så godt som udelukkende vedrører kørsel i spirituspåvirket tilstand. Man har hidtil savnet denne oplysning, idet man kun har kendt antallet af tiltalte (fra politiets årsberetning).

Spørgsmålet om en ændring af sanktionssystemet på dette område er meget aktuelt og kommer formentlig til behandling i Folketinget i den forestående samling.

Politiets årsberetning for 1969.

1. Politiets årsberetning har det store fortrin i forhold til den officielle kriminalstatistik, at de statistiske oplysninger er nyere. For tiden er man næsten to år forud.

Det fremgår af årsberetningen for 1969, at stigningen i antallet af lovovertrædelser, der kommer til politiets kundskab, fortsætter, omend ikke i samme tempo som de foregående år. Medens tallet steg 12 % fra 1966 til 1967, og 14 % fra 1967 til 1968, var stigningen fra 1968 til 1969 på 8 % (fra 194.331 til 209.745). Samtidig faldt antallet af opklarede forbrydelser fra 59.216 til 59.096, således at opklaringsprocenten nu er nede på 28. Stigningen i antallet af lovovertrædelser kan — som tilfældet har været også i de foregående år — i alt væsentligt henføres til ejendomsforbrydelserne. Faldet i sædelighedsforbrydelserne fortsætter (1968: 3060, 1969: 2819), men den stigende tendens i antallet af voldsforbrydelser, der har kunnet ses siden 1967, er også fortsat (1968: 3.314, 1969: 3.571). Også med hensyn til voldsforbrydelser er opklaringsprocenten faldet, nemlig fra 67 % i 1968 til 63 % i 1969.

2. Antallet af motorførere, der blev tiltalt for kørsel i spirituspåvirket tilstand, steg fra 1968: 5.869 til 1969: 6.787. Samtidig faldt antallet af tiltalte knallertførere fra 1.031 til 1.010. Under ét er antallet af tiltalte for spirituskørsel herefter steget med 13 % på et år. Hvis man kan regne med, at forholdet mellem dømt og frifundne er nogenlunde det samme som i 1967, vil det sige, at knapt 7.000 personer er idømt frihedsstraf for denne overtrædelse i 1969. Til sammenligning kan anføres, at der samme år blev rejst tiltale mod knapt 13.000 for overtrædelse af straffeloven, men af disse kan man regne med, at kun ca. 3.500 har fået ubetinget frihedsstraf. Hvor man for 4—5 år siden kunne fastslå, at nu oversteg antallet af personer, der blev idømt frihedsstraf for spirituskørsel, det samlede antal af frihedsstraffe for alle andre former for kriminalitet, er man altså nu lige ved at nå dertil, at antallet af frihedsstraffe for spirituskørsel er *dobbelt så stort* som antallet af frihedsstraffe for andre former for kriminalitet.

Men — som allerede nævnt — vil man nu også søge sanktionssystemet overfor spirituskørsel ændret.

FINSK KRÖNIKA

Allmänt

Efter riksdagsvalet 15—16 mars 1970 har det varit mycket svårt att bilda en regering, som baserar på riksdagens majoritet. Auras expeditionminister avgjorde endast de ärenden, som nödvändigtvis måste avgöras. Underhandlingarna om regeringen var långvariga och först i juli utnämndes Karjalainens majoritetsregering. Därför är det lätt att förstå, att inte något av större betydelse har hänt i Finland på kriminalpolitikens område efter den senaste finska krönikan i nr. 1/1970.

Lagstiftningsreformer

Då regeringsunderhandlingarna var så svåra, har lagstiftningsarbetet i riksdagen inte ännu börjat på allvar. En ny lag om utlämning av förbrytare kommer ändå att stiftas. Den gällande lagen om utlämning är från 1922 och föråldrad. Den nya lagen är mycket teknisk. Därför är det inte ändamålsenligt att referera den. Det är tillräckligt att säga, att den baserar på samma grundsats som lagarna om utlämning av förbrytare i de övriga nordiska länderna.

Lagförslag i riksdagen

I den senaste finska krönikan refererade jag förslaget till lagstiftningen om sexualbrott. I detta skede är det svårt att säga, om riksdagen godkänner förslaget eller inte. Förslaget är naturligtvis mycket bättre och liberalare än den gällande lagen. Riksdagsmännen har också gjort några kriminalpolitiska initiativ, bl. a. om upphävande av 6. kap. SL, som stadgar om återfall i brott, och om ändring av 7. kap. SL, som stadgar om brottskonkurrens. Det vanligaste ödet för initiativen är, att de inte hinner behandlas eller inte godkännes.

Kommittébetänkandet om ungdomsbrottslighet

Regeringen tillsatte 1967 en kommitté och gav den uppgift att utarbeta ett förslag till lagstiftningsåtgärder, till vilka man skulle skrida på grund av s.k. ungdomsbrottslighetkommitténs betänkande 1966: A 2. I vår har den nya kommittén slutfört sitt arbete i kommittébetänkandet 1970: A 9. I korthet kan man referera betänkandets innehåll på följande sätt.

För det första har vi i Finland inte haft några åtgärder mot unga lagförbrytare, vilka kunde användas i stället för häktning eller anhållande. Kommittén föreslår därför en ny åtgärd, s.k. rannsakningsbevakning. Detta innebär, att en ung person (15—20-årig), som misstänkes för brott, och alla förutsättningarna för anhållande eller häktning existerar, i stället för det kan ställas under bevakning, om det inte är nödvändigt att anhålla eller häkta honom.

Kommitténs avsikt är också att utvidga åklagarens möjligheter att

meddela åtalseftergift och domstolens möjligheter att meddela påföljdseftergift. Den här reformens praktiska betydelse är inte mycket stor, då vi har ett generellt stadgande om åtalseftergift i förordning om införande av strafflagen § 15.2 (från 1966): „Är brott obetydligt, må allmän åklagare eftergiva åtal, om det framgår, att gärningen berott på uppmärksamhet, tanklöshet eller okunnighet, som med beaktande av omständigheterna är ursäktlig, och allmänt intresse icke fordrar utförande av åtal“. Om påföljdseftergift finns det ett liknande stadgande i SL.

Förutsättningar för meddelande av villkorlig straffdom för unga förbrytare skall också utvidgas. Kommittén föreslår, att frihetsstraffet kan vara villkorligt, om det inte överskrider två år (nuförtiden är gränsen ett år). Det här berör endast unga förbrytare, gränsen för fullvuxna vill kommittén inte ändra. I allmänhet skall till villkorligt frihetsstraff dömda unga förbrytare förordnas till skyddsuppfostran, om domstolen inte anser, att det är onödvasdigt.

Kommittén föreslår en ny påföljd, s.k. skärpt villkorlig dom (modellet är från Sverige). Detta innebär, att man kan kombinera ett villkorligt frihetsstraff med böter eller arrest.

Kanske den viktigaste reformen, som kommittén föreslår, är förslaget om ungdomsarest. Förslaget känner två slag av arrest, s.k. fritidsarest och straffarest. Fritidsarest kan användas med eller i stället för böter i de fall, när strafflatituden är böter eller fängelse. Fritidsarest kan dömas 1—5 gånger och straffet verkställas på veckosluten 24 timmar per gång.

Ett korttidigt frihetsstraf (som icke överskrider 6 månader) skall enligt kommitténs mening verkställas som straffarest. Straffarest är också sanktionen, om en ung förbrytare underlåter att efterfölja de föreskrifter, vilka han har fått, när han har dömts till fritidsarest.

Undersökningen om folkets attityder till rättsväsendet

Debatten om folkets förtroende för rättsväsendets opartiskhet har varit mycket livlig i Finland under de senaste åren. En orsak härtill har varit, att tilliten har enligt Gallupintervjuer sjunkit år efter år. Inom domstolsväsendet har man tolkat detta så, att om man vet mera om rättsväsendet, man också har mera positiva attityder till det. Domarna i allmänhet anser, missförtroendets orsak icke är i domstols- eller rättsväsendet utan i människornas okunnighet. De radikala har svarat, att ju mera man vet om domstolsväsendet, polis- och åklagarverksamhet, desto större missförtroende har man mot rättsväsendet. Utbildningsnivån är nu högre än någonsin tidigare.

Folkets attityder mot rättsväsendet har undersökts av Raimo Blom i en avhandling, som utgavs i vår. Bland sosiologerna och många jurister (särskilt yngre) har avhandlingen fått ett positivt mottagande, men representanter för ämbetsmänna- och domarkåren har fördömt den, några av dem även utan att ha läst hela avhandlingen eller utan att

ha förstått någonting av den (Blom är ju sociolog). Man kan se en konflikt mellan äldre och yngre jurister.

Det är icke möjligt att utreda avhandlingens innehåll i korthet, då den i likhet med många sociologiska avhandlingar är ganska teknisk. Men några synpunkter och huvudresultat kan man ändå ge.

Avhandlingens huvudföremål var att beskriva och analysera de uppfattningar, som finnarna har om brottens upptäcktsrisk, polisväsendets effektivitet och straffens hårdhet i förhållande till olika socialgrupper. Det viktigaste föremålet var att analysera dessa uppfattningars sociala förutsättningar. Blom använde 38 faktorer, som kunde vara relevanta: 1) Allmänna struktur- och identitetsfaktorer, bl. a. kön, modersmål, ålder, boningsort, faderns socialgrupp och utbildning, egen socialgrupp och utbildning, klassidentifikation, partiståndpunkt, religiositet, samhällelig aktivitet, 2) erfarenheter med rättsväsendet, deras antal och natur, och 3) attitydsfaktorer, bl. a. uppfattningar om klasskonflikten i det kapitalistiska samhället o. s. v.

Av de strukturala faktorerna är socialgruppen i samhället och framför allt utbildningen den viktigaste faktor, som inverkar på uppfattningarna om rättsskipningens opartiskhet, trots att det ändå är fråga om sammanverkan av många faktorer. Resultaten kan sammanfattas på följande sätt. De, som bor på landsorten, har en hög utbildning eller hör till en hög samhällsklass, identifierar sig med högre samhällsklasser, är politiskt konservativa och har få och positiva erfarenheter med rättsväsendet, är sannolikt de, som har den största tilliten till rättsskipningens opartiskhet.

Eero Backman

SVENSK KRÖNIKA

Lagstiftning

FN-konventionen om avskaffande av alla former för *rasdiskriminering* har godkänts av värriksdagen. Samtidigt har tryckfrihetsförordningen och brottsbalken ändrats så att de uppfyller konventionens krav på straffrättsligt ingripande mot sådan diskriminering (se 1967 s. 324). Genom lagändringen vidgas de nuvarande bestämmelserna i 16 kap. 8 § brottsbalken om hets mot folkgrupp till att omfatta även andra kategorier än de som nu skyddas av bestämmelsen. Enligt den nya bestämmelsen beredes skydd för folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg, av visst nationellt eller etniskt ursprung eller med viss trosbekännelse. Även i andra avseenden vidgas det straffbara området. Sålunda blir vid sidan av hot varje uttryck för missaktning för viss folkgrupp straffbart. En annan utvidgning av bestämmelsen gäller offentlighetsrekvisitet. Straff kan i fortsättningen ådömas inte bara den som offentligen hotar eller uttrycker missaktning för en viss folkgrupp utan också den som på annat sätt sprider brottsligt meddelande bland allmänheten t. ex. genom upprepade uttalanden vid privata sam-

tal. Vid sidan av bestämmelsen om hets mot folkgrupp införs i 16 kap. brottsbalken en bestämmelse om ett nytt brott, kallat olaga diskriminering. För detta brott kan straff ådömas bl. a. näringsidkare som i sin verksamhet diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att inte gå honom till handa på de villkor som näringsidkaren i sin verksamhet tillämpar i förhållande till andra. Ändringen av bestämmelsen om hets mot folkgrupp träder i kraft om och när motsvarande ändring i tryckfrihetsförordningen slutligt antagits av riksdagen vilket kan bli tidigast våren 1971. Den nya bestämmelsen om olaga diskriminering har däremot trätt i kraft den 1 juli 1970. Sverige uppfyller inte FN-konventionens åläggande förrän författningsändringarna genomförts i sin helhet. Konventionen kan därför ratificeras av Sverige först under 1971.

Genom ändringar i strafflagstiftningen har under våren 1970 skett en utvidgning av yttrande- och tryckfriheten på olika områden. Lagändringarna gäller så skilda ämnen som pornografi, yttrandefrihet vid demonstrationer och brott mot trosfrid.

När det gäller *pornografi* innebär lagändringen att ingripande mot pornografiska framställningar inte längre kan ske enbart på grund av deras innehåll. Bestämmelsen om sårande av tukt och sedlighet i 16 kap. 11 § brottsbalken upphävs nämligen liksom dess motsvarighet i tryckfrihetsförordningen. Man har därvid avvikit från förslaget i det betänkande „Yttrandefrihetens gränser“, som ligger till grund för lagstiftningen på detta område. Kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet (se 1966 s. 107) föreslog att en yttersta gräns för tillåtligheten av pornografiska framställningar fortfarande skulle upprätthållas. Det regeringsförslag som har antagits som vilande av riksdagen utgår från att den som vill ta del av pornografi själv bör få bestämma däröver. Departementschefen framhåller i propositionen att uppfattningen om vad som skall anses såra tukt och sedlighet under senare år har starkt liberaliserats. Detta har kommit till uttryck även i domstolspraxis i fråga om sedlighetssårande framställningar i tryckt skrift. Gränserna för yttrandefriheten har i denna praxis förskjutits så långt att straffbestämmelserna i själva verket kan sägas ha överlevt sig själva. I propositionen behandlas också frågan om huruvida särskild strafflagstiftning på detta område behövs för att skydda enskilda personer mot skadeverkningar till följd av konfrontation med sedlighetssårande framställningar och med våldsskildringar, vilka också omfattades av kommittéförslaget. Departementschefen finner det inte möjligt att dra några säkra slutsatser av de vetenskapliga undersökningar som kommittén har åberopat. Det vetenskapliga underlaget anses inte ensamt vara av den arten att det motiverar inskränkningar i yttrandefriheten.

Den nuvarande bestämmelsen om sedlighetssårande framställningar upphävs sålunda. I stället införs i 16 kap. 11 § brottsbalken ett straffsanktionerat förbud mot skyltning av pornografisk bild och liknande förfarande. För straffbarhet förutsätts att skyltningen sker på ett sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt. Samtidigt införs förbud mot att utan föregående beställning sända annan pornografisk bild med posten eller på annat sätt tillstålla någon sådan bild. Brottet kallas otillåtet förfarande med pornografisk bild. Syftet med bestämmelsen är att hindra den alltmer ohämmade spridningen av pornografiska alster till personer som inte önskar få del av sådana alster.

Lagändringen i fråga om sedlighetssårande framställningar berör inte bestämmelsen till skydd för barn och ungdom i 16 kap. 12 § brottsbalken. Denna bestämmelse behålls oförändrad. Filmcensuren berörs inte heller av förslaget. Filmcensurutredningens förslag i betänkandet „Filmen — censur och ansvar“ (se 1969 s. 348) kommer att behandlas i ett senare sammanhang.

Den ändrade lagstiftningen om pornografi är för sitt ikraftträdande beroende av om och när motsvarande ändringar i tryckfrihetsförordningen slutligt antas av riksdagen. Detta kan ske tidigast under våren 1971.

I fråga om en del yttrandefrihetsbrott som bl. a. har aktualiserats i samband med demonstrationer har skett en viss avkriminalisering. Genom ett tillägg till bestämmelsen om *uppvigling* i 16 kap. 5 § blir ringa fall av uppvigling straffria. Med stöd av bestämmelsen torde bl. a. vissa fall av uppmaning att vägra värnplikt o.d. falla utanför det straffbara området nämligen enligt departementschefens uttalande „de fall, då gärningsmannens huvudsakliga syfte inte är att förleda till brott eller därmed jämställd handling utan uppmaningen till lagstridigt handlande får ses främst som ett led i opinionsbildningen“. Vidare upphävs de särskilda straffbestämmelserna om *skymfande av svensk eller utländsk flagga* eller annan rikssymbol i 16 kap. 7 § resp. 19 kap. 10 § brottsbalken samt deras motsvarigheter i tryckfrihetsförordningen. Genom ändring i brottsbalken 19 kap. 11 och 16 §§ jämställs *ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud och dess representant här i riket* i straffhänseende med ärekränkning av annan person. Samtidigt införs en särskild åtalsregel i brottsbalkens ärekränkingskapitel. I detta sammanhang införs också en viss begränsning i polismyndighets rätt enligt lagen (1956:618) om allmänna sammankomster att upplösa och förbjuda förnyande av sådan sammankomst, t. ex. demonstration. De ändrade bestämmelserna om uppvigling och ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud m. fl. har trätt i kraft den 1 juli 1970 liksom ändringen i lagen om allmänna sammankomster. Bestämmelserna om skymfande av svensk eller utländsk rikssymbol upphävs först om och när motsvarande ändring i tryckfrihetsförordningen antas slutligt.

Slutligen har riksdagen antagit förslag om upphävande av bestämmelsen om brott mot trosfrid i 16 kap. 9 § brottsbalken och förklarat vilande en motsvarande ändring i tryckfrihetsförordningen. Straffbestämmelserna om bl. a. störande av förrättning eller av allmän sammankomst och om hets mot folkgrupp i 16 kap. 4 resp. 8 § brottsbalken anses ge tillräckligt skydd i detta hänseende.

Kommittéer

Narkomanvårdskommittén lade vid årsskiftet fram sitt slutbetänkande „Narkotikaproblemet. Samordnade åtgärder“ (SOU 1969:52). En redogörelse för olika undersökningar ges i en särskild volym med titeln „Undersökningar“ (SOU 1969:53). Kommitténs delbetänkanden „Kartläggning och vård“ samt „Kontrollsystemet“ har tidigare redovisats i krönikan liksom den lagstiftning som har grundats på kommitténs förslag (se 1967 s. 326 och 1968 s. 264).

I slutbetänkandet redogör kommittén till en början för missbrukets utbredning, verkningar och bakgrund. Studierna av missbrukets utbredning har utförts under åren 1966—68. Under observationstiden har narkotikamissbruket ökat markant i normalpopulationen. Ökningen beror helt och hållet på en stegrad spridning av cannabis. Missbruket av centralstimulantia i denna grupp är möjligen i viss mån på nedåtgående. När det gäller riskgrupper som social-, nykterhets- och barnavårdsnämndernas klientel samt kriminella konstateras däremot en fortsatt spridning av missbruk av centralstimulantia. Även användningen av opiater fortsätter att öka. Blandmissbruk blir allt vanligare inom riskgrupperna. Kommittén har också studerat missbruk av vissa andra medel främst hallucinogener och lösningsmedel.

Totala antalet missbrukare av narkotika kan inte anges med bestämdhet. Med utgångspunkt från en „case-finding survey“ över Stor-Stockholm uppskattar kommittén antalet svårare missbrukare i Sverige till omkring 10.000. Med svårare missbrukare avses främst sådana som har injicerat narkotika och bedömts vara periodiska eller vanemässiga förbrukare.

Kommitténs undersökningsmaterial visar även att — vid sidan om det ökade narkotikamissbruket bland ungdom — missbruk av sömnmedel och andra lugnande medel bland äldre är ett växande problem.

Kommittén använder en ekologisk modell för att analysera missbrukssituationen och granskar därvid missbruksmedlen, missbrukarna och miljöfaktorerna. Alla dessa aspekter måste beaktas för att man skall förstå den utveckling som ägt rum. Kommittén betonar att en analys av missbrukssituationen måste vara differentierad och göras med användning av olika vetenskapliga tekniker.

När det gäller åtgärder mot narkotikamissbruket föreslår kommittén att dessa inriktas såväl mot spridningen och framställningen av missbruksmedlen som mot missbrukarna och de sociala förhållandena.

I fråga om missbruksmedlen finner kommittén det särskilt angeläget att vidga kontrollen av den verksamhet som bedrivs av drogproducenterna. Man bör också bygga upp en internationell ordning som försvårar och hindrar tillverkning och distribution av farliga medel som inte har ett signifikativt terapeutiskt värde. Kommittén anser att det internationella samarbete f.n. fungerar för långsamt och kräver former för snabba interimistiska åtgärder på initiativ av t. ex. WHO.

I fråga om missbrukarna konstateras att dessa i betydande utsträckning utgörs av socialt och psykiskt avvikande individer. Kommittén finner att det måste skapas bättre möjligheter att söka upp och hjälpa sådana personer i socialt och medicinskt hänseende. För att förebygga missbruk är det också nödvändigt med en effektiv och omfattande hälsouppllysning.

Kommittén betonar att drogmisshuset inte är det enda problemet av detta slag i samhället. Det bör ses i samband med missbruk av alkohol, tobak och överkonsumtion av läkemedel. Åtgärderna mot dessa olika former av missbruk bör koordineras.

Bland kommitténs förslag till särskilda åtgärder på olika områden kan nämnas följande.

På det internationella planet föreslås bl. a. att det försök som pågår med socialarbetare i svenska utrikesförvaltningens tjänst i Istanbul skall utvidgas att omfatta även vissa andra utrikes turistorter. Kommittén lägger vidare på nytt fram förslag om receptregistrering. Information om drogmisshuset bör enligt kommittén handläggas inom en särskild sektion för hälsovårdsinformation inom socialstyrelsens hälsovårdsdelegation (HVUD). Narkotikainformationen bör samordnas med annan uppllysning om missbruksfrågor och över huvud med hälsovårdsuppllysning.

I fråga om rättsvårdande åtgärder framhåller kommittén först att nuvarande differentierade påföljdssystem i stort gör det möjligt att vidta adekvata åtgärder vid lagöverträdelser av missbrukare. Kommittén erinrar vidare om att ändringar i trafiklagstiftningen bör övervägas sedan viss forskning genomförts om bl. a. olika drogers påverkan på körförmågan. Kommittén stöder förslag av riksåklagaren att vidga möjligheterna att underlåta åtal i vissa ringare fall och i fall då drogmisshuset blir omhändertagna för slutna psykiatrisk vård.

Beträffande vården understryker kommittén att frivillig vård bör eftersträvas. Det är särskilt angeläget att utveckla den uppsökande verksamheten. Vidare rekommenderas för den slutna vården att flera specialavdelningar om högst 10 å 12 vårdplatser inrättas vid de psykiatriska sjukhusen. Varje specialavdelning bör ha tillgång till en å två behandlingshem. När det gäller unga missbrukare lägger kommittén vikt vid en förstärkning av ungdomsvårdsskolornas resurser. Dessutom bör vården förstärkas med avseende på bl. a. förebyggande ungdomsvård, uppsökande verksamhet, öppen vård samt mottagningar

med korttidsvårdsplatser och fosterhem. I fråga om kriminalvården föreslås ökade möjligheter att ge narkomaner i anstalt en adekvat behandling. I detta syfte bör minst åtta behandlingsanstalter eller -avdelningar inrättas för drogmissbrukare. Väsentliga delar av kriminalvården är enligt kommittén djupast sett psykiatrisk vård. En kraftig förstärkning av mentalvården är därför nödvändig inom hela kriminalvårdsområdet.

Kommittén föreslår vidare generella social- och kulturpolitiska åtgärder bl. a. en ökad satsning på familjebehandling, särskild utredning av ensamståendes bostadsproblem samt främjande av fritidscentra, allaktivitetshus och andre ungdomslokaler. Slutligen betonar kommittén behovet av forskning och anger vissa projekt och områden, där kommittén anser forskning särskilt angelägen.

Under hösten 1969 har tillsatts en utredning, *förvandlingsstraffutredningen*, för att se över reglerna om verkställighet av bötesstraff med sikte på att slopa förvandlingsstraffet för böter. Utredningen skall undersöka möjligheterna att på annat sätt åstadkomma att bötesinbringningen blir lika effektiv som hittills. Därvid skall särskilt övervägas bl. a. lämpligheten av en enda preskriptionstid för böter och av möjlighet för staten att söka gäldenären i konkurs för bötesfordran.

En särskild kommitté, *kommittén för kriminologisk behandlingsforskning* har tillsatts för en systematisk forskningsplanering på kriminalvårdens område. Planeringen skall inriktas på forskningsprojekt som syftar till att söka mäta rehabiliteringseffekten av olika behandlingsåtgärder.

Karin Ringberg